

ЛІТЕРАТУРА

1. Абраменкова В. В. Половая дифференциация и сексологизация детской субкультуры, или Горький вкус запретного плода / В. В. Абраменкова // Мир психологии. – 2000. – №1. – С. 143–154.
2. Кон И. С. Ребенок и общество : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по психол. и пед. специальностям / И. С. Кон. – М. : Academia, 2003. – 334 с.
3. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг, Д. Бокум. – 9-е изд. – СПб. : Питер, 2005. – 940 с. (Серия «Мастера психологии»).
4. Green F. Age differences in behavior of boys on three measures of altruism / F. Green, F. Schneider // Child Development, 1974. – No 45. – P. 248–251.

Алла Степанюк,
доктор педагогічних наук, професорка
Наталя Міщук,
кандидатка педагогічних наук, доцент
Любов Барна,
кандидатка педагогічних наук, доцент,
кафедра загальної біології та
методики навчання природничих дисциплін
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

**ДІАЛОГІЗМ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНО-МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ**

Фундаменталізація знань, динамізм сучасної освіти, швидкі зміни в галузях людської діяльності спричинили зростання ролі фахівців з високим творчим потенціалом, готових до постійного вдосконалення своєї професійної підготовки. В цих умовах відбувається зміщення акцентів освітньої парадигми у бік комунікативної підготовки, що визначає провідну мету навчального процесу закладів вищої педагогічної освіти. Це вимагає перегляду традиційних підходів до професійної підготовки майбутніх учителів, зокрема з позицій теорії діалогізму М. Бахтіна.

Концептуальною для нас є його думка про те, що текст (письмовий і усний) – це первинна даність всіх гуманітарних дисциплін і всього гуманітарного мислення. Текст, при підготовці майбутніх вчителів біології, є тією безпосередньою дійсністю, з якої лише і можуть виходити навчальні дисципліни і це є мислення. Де немає тексту, там немає об'єкта для дослідження і мислення. Гуманітарна думка народжується як думка про чужі думки, волевиявлення, вирази, знаки і т.д. [3].

Людський вчинок є потенційний текст і може бути зрозумілим (як людський вчинок, а не фізична дія) лише в діалогічному контексті свого часу (як репліка, смислова позиція тощо). Не можна ототожнювати мову (як систему знаків) і мовленнєве спілкування (як діалогічний обмін висловлюваннями). Жодне речення як висловлювання ніколи не може

повторитися: це завжди нове висловлювання (навіть якщо це цитата). Висловлювання оформлюється позалінгвістичними моментами, воно пов'язане з іншими висловлюваннями; ці позалінгвістичні (діалогічні) моменти пронизують висловлювання з середини.

Текст, на відміну від мови як системи засобів, ніколи не може бути перекладеним остаточно, тому що немає потенційної єдності тексту текстів. Спів-буття життя тексту, тобто його справжня сутність, завжди розвивається на межі двох свідомостей, двох суб'єктів. Гуманітарне мислення – це діалог особливого виду: складний взаємозв'язок тексту (предмет вивчення і обдумування) і створюваного контексту (який постійно запитує, заперечує і т.п.), в якому реалізується думка вченого, що пізнає і оцінює. Це зустріч двох текстів – готового і такого, який лише твориться, а отже – зустріч двох суб'єктів, двох авторів. Текст не річ, а тому іншу свідомість, свідомість того, хто сприймає, ніяк не можна елімінувати чи нейтралізувати [3].

Констатуючи наявність у науковій літературі достатньо великої кількості досліджень у галузі професійної комунікативної підготовки і власне особливостей формування професійної комунікативної компетентності, варто відзначити їх недостатність у сфері підготовки майбутніх вчителів біології.

Аналіз теоретичних концепцій та існуючих практик підготовки фахівців до ділового спілкування дав змогу уточнити зміст поняття «комунікативна компетентність майбутніх вчителів біології», яку ми розглядаємо як складову професійно-методичної підготовки та трактуємо її як інтегральне утворення особистості, результат/продукт цілеспрямованого навчання/учіння і соціалізації, який досягається через досвід ділового спілкування, інформаційний обмін, продуктивну взаємодію в освітньому середовищі на рівні окремих індивідів/професійних груп/команд, передбачає свідомий вибір поведінкової моделі/інтерактивної стратегії і детермінується акцепцією вікових і ґендерних відмінностей комунікантів.

Провівши контекстний аналіз функцій компетентності вчителів біології та враховуючи поліпарадигмальність концептуальних підходів (компетентнісний, функціональний, особистісно-орієнтований, середовищний, комунікативно-діяльнісний, соціокультурний, полілогічний), ми виявили основний компонентний склад структури комунікативної компетентності майбутніх учителів біології: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, культурно-поведінковий, функціонально-прагматичний, особистісно-розвивальний та рефлексійний. Мотиваційно-ціннісна компонента структури комунікативної компетентності зумовлює позитивні зміни, мобільність потреб та досягнення успіхів особистості. Зміст когнітивно-пізнавальної компоненти полягає у сформованості здатності розкодувати отриману інформацію та реагувати на мовні/мовленеві стимули, володінні достатнім термінологічним запасом, що відносяться до дискурсу

майбутньої фахової діяльності. Культурно-поведінкова складова надає культурні орієнтири суб'єктам педагогічної взаємодії для оцінки власної моделі поведінки у певних обставинах освітнього середовища. Зміст функціонально-прагматичної компоненти структури комунікативної компетентності розкривається через спрямованість комунікації на цільову аудиторію з певної метою. Особистісно-розвивальна компонента відображає наслідки позитивного впливу (позитивної індукції) ділового спілкування через розширення адаптивних можливостей, розвиток особистісних якостей, а також реальну активізацію особистісного потенціалу у групі. Рефлексійна компонента асоціюється з активізацією самооцінки учасників та фіксацією власних досягнень і успіхів у процесі освітньої взаємодії, а також покращення значень показників локусу контролю.

У визначенні ділового спілкування ми базуємось на розумінні спілкування як певного виду діяльності (Б. Ананьєв, О. Леонтьєв та ін.). У межах цього підходу спілкування розглядається як взаємодія людей, в процесі якої вони обмінюються інформацією з метою налагодження стосунків і об'єднання зусиль для досягнення спільного результату. Ділове спілкування ми розуміємо як спілкування в межах виконання спільного завдання, справи. Воно зумовлене взаємозв'язками між суб'єктами освітньої діяльності, наприклад в формі взаємодопомоги, взаємонавчання, взаємоконтролю, співробітництва тощо. Саме спільна діяльність є об'єктом ділового спілкування. Цей вид діяльності будується на основі врахування об'єктивних вимог діяльності і виступає засобом реалізації поставленої мети, тобто забезпечує планування, здійснення, контроль діяльності, а також встановлення відношень ділового характеру. Ділове спілкування реалізує не лише вузькоутилітарні цілі, є не лише засобом здійснення ділового співробітництва, а й важливою умовою регуляції своїх емоційно-особистісних відносин в колективі [1].

Проведений аналіз концептуальних праць з філософії освіти засвідчив, що при організації ділового спілкування учасників освітнього процесу доцільно враховувати наступне:

- дитина активна і бере з наших освітніх й виховних впливів лише те, що хоче, згідно з ієрархією потреб, мотивів і цінностей;
- інтерес до навчальної діяльності у дитини виникає лише тоді, коли в цій діяльності є успіх. Радість, фактор радості пов'язаний із необхідністю задоволення потреби в самоствердженні, в реалізації відповідного рівня домагань;
- розвиток дитини буде ефективним лише у тому випадку, якщо учіння пов'язане з наявністю в неї позитивних почуттів [2, с. 9–10].

На хіміко-біологічному факультеті Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка триває експериментальне дослідження ефективності використання діалогових методів навчання в процесі формування професійно-методичної компетентності майбутніх вчителів біології. Основне його завдання –

навчити студентів і студенток безконфліктно і продуктивно спілкуватись, використовувати модель поведінки, яка враховує існуючу ситуацію, вміти впливати на людей словом і ділом.

Попередні результати дослідницької роботи дозволяють стверджувати, що використання таких діалогічних методів навчання, як бесіда, дискусія, диспут, аналіз конкретних ситуацій, ділові та ситуаційно-рольові ігри, колективне обговорення проблеми сприяє підвищенню рівня сформованості комунікативних умінь майбутніх учителів біології та рівня їх професійно-методичної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василевская Е. В. Деловое общение и его формирование у старшеклассников : методические рекомендации / Е. В. Василевская. – Кировоград, 1984. – 40 с.
2. Зязюн І. Сучасна освіта у контексті гуманістичної філософії / І. Зязюн // Діалог культур : Україна у світовому контексті. Філософія освіти. – Львів : Видавництво «СВІТ». – 1999. – Вип. 4. – С. 5–12.
3. Проблемы научного наследия М. М. Бахтина. – К., 1988. – Т. 1. – С. 136–137.

Ірина Сушик,

кандидатка історичних наук, доцент
кафедри інженерної педагогіки,
психології та українознавства

Луцького національного технічного університету

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА: МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Сучасний кризовий стан моральних цінностей суспільства вимагає посиленої уваги до питань формування молоді сім'ї та проблем відповідального батьківства. Особливої актуальності набувають питання виховання підростаючого покоління у дусі гуманістичних ідеалів і загальнолюдських цінностей.

Морально-етичними засадами формування культури відповідального батьківства є необхідність усвідомлення великої ролі матері і батька не тільки на перших кроках життя дитини, але й призначенням її духовної долі в майбутньому. Від батьків, які є першими педагогами своїх дітей, залежить сформований світ дорослого життя дитини – її оточення, успіхи в професії, особисте щастя, гармонія зі світом тощо.

Враховуючи важливість та необхідність актуалізації проблем сучасного батьківства варто наголосити на об'єднанні зусиль усіх інституцій (сім'ї, школи, вишу, релігійних спільнот, освітньо-виховних закладів, ЗМІ тощо) задля усвідомлення та формування культури відповідального батьківства.